

3. Пушкарьова Т.О. Програма розвитку дітей „Росток” – комплексний педагогічний експеримент з розробки змісту, методів і технологій навчання // Початкова школа. – 2002. – № 3.
4. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. – К.: ІСДО, 1996. – С. 197.
5. Ушинський К.Д. Избранные педагогические сочинения: В 2 т. – М., 1974.

УДК 378.15

Л.Ю. Рошупкіна
Сумський державний
педагогічний університет

СТАНОВЛЕННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГА ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається процес формування гуманістичної позиції педагога за допомогою інтеграції інноваційних технологій «коучінг» і «психолого-педагогічний проект» в освітньому просторі дошкільного навчального закладу.

In the article the process of forming of humanism position of teacher is examined by means of integration of innovative technologies of «coaching» and «psychologic pedagogical project» in educational space of preschool educational establishment.

Постановка проблеми. Урочистості присвячені пам'яті нашого талановитого співвітчизника знову повертають нас до його безцінних творінь. Ще у тридцяті роки минулого століття А.С. Макаренко попереджав педагогічну спільноту про необхідність утриматися від спрощеного сприйняття гуманізації освіти. Він наполягав на тому, що у живому навчально-виховному процесі повинно бути місце для «роботи» розуму і для «роботи» людської душі, почуттів вихователя. Але це не означає, що процес виховання не повинен мати мети, обґрунтування обраних засобів впливу на вихованців, прогнозованого результату [2, 260].

Остання ідея талановитого педагога втілена в життя. Сучасна освіта переживає справжній «технологічний бум». Учені і практики одноголосно визнають, що освітні заклади переобтяжені інноваціями «з гори», їх фрагментацією та швидкою змінюваністю. У таких умовах педагогам необхідно допомогти практичними моделями, тренінгами щодо розвитку спроможності інтегрувати, оптимально обирати інноваційні й традиційні технології, професійно виявляти гуманістичні позиції вихователя.

Так, дані анкетування педагогів м. Суми і Сумської області доводять: 45% педагогів (серед яких 22% – молоді) заявляють про неефективність інноваційних технологій. На практиці вони демонструють неготовність будувати діалогічну взаємодію зі співрозмовниками, виконувати роль

організатора, помічника, коуча, здатного забезпечувати педагогічну підтримку суб'єктів навчально-виховного процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема підготовки педагога до ефективного використання інноваційних технологій, доцільної інтеграції їх методів в особистісно зорієнтованому освітньому просторі; створення умов реалізації в навчально-виховному процесі ефективної педагогічної допомоги і підтримки ще не отримали належної уваги. І хоча дослідження їх психолого-педагогічних засад ведуться досить активно, зокрема, теоретичних основ професійної підготовки вчителя (О. Абдуліна, Г. Бокарева, Л. Нечепоренко, Н. Хмель та ін.), педагогічної діяльності як творчої діяльності (М. Лазарєв, С. Сисоєва, Р. Скульський та ін.), теоретичних і практичних засад застосування інноваційних технологій в освітньому процесі (Л. Дичківська, Д. Левітес, О. Пехота, Є. Полат, Г. Селевко), організації діалогічної взаємодії в освітньому процесі засобами технології «коучінг» (Т. Гілві, М. Дауні, М. Ландсберг, Р. Харгроу, Л. Утворт та ін.), проте здійснені дослідження не дають чітких порад щодо формування гуманістичної позиції педагога засобами інноваційних технологій у процесі професійно-педагогічної діяльності.

Це обумовило **мету статті** – визначити виявлення умов формування гуманістичної позиції педагога засобами інтеграції інноваційних технологій. Вона конкретизована у завданнях: вивчити можливості інноваційних технологій, запропонувати інтеграцію методів оптимальних для вирішення проблем; виявити і запропонувати сукупність необхідних і достатніх психолого-педагогічних умов упровадження інтегративної технології.

Виклад основного матеріалу. На базі дошкільного навчального закладу № 26 м. Суми було створено експериментальний майданчик. Творчий колектив тісно співпрацює з кафедрою педагогічної творчості Сумського ДПУ імені А.С.Макаренка над реалізацією мети названого вище дослідження. Саме тут розроблено психолого-педагогічний проект «Становлення гуманістичної позиції педагога у процесі творчої професійної діяльності».

На констатуючому етапі проведено спостереження, співбесіди й анкетування педагогічних працівників і батьків. У межах семінару-

практикуму визначено основні проблеми вихователів, започатковуючи методи мозкового штурму, конвертного мозкового штурму, мікрофону, педагогічного спостереження. Для діагностування обрано такі напрями: здібність педагога бачити проблему і самостійно формувати інформаційний запит; можливість вибору моделі організації життєдіяльності; свідоме прийняття позиції помічника, коуча, організатора; здатність педагога до емоційно-вольової, фізіологічної, мотиваційної саморегуляції у процесі організації життєдіяльності; використання власного життєвого досвіду.

Особливе місце на формуючому етапі експерименту належало методам технології «коучінг». Нагадаємо, що коучінг передбачає спирання педагога на власний досвід, відповідальність за вибір побудови траєкторії індивідуального професійного саморозвитку. Ефективний коучінг дозволяє досягати мети, отримати задоволення і радість, творчо реалізуватися, опановуючи інноваційні технології, надає впевненості («Я навчився цьому сам»), сприяє зростанню продуктивності педагогічної праці [3].

Методи коучінгу було органічно залучено до психолого-педагогічного проекту. Психолого-педагогічний проект – це науково обґрунтована системна модель організації дослідницької діяльності комплексного характеру вихованців і дорослих, що передбачає створення конкретного продукту, який має практичне, теоретичне, пізнавальне значення як для учасників, так і для довкілля, його виконання за певний термін і презентацію [4]. Особливе місце відводилось ретельно спланованій системі підвищення кваліфікації педкадрів через семінари-практикуми, творчі групи, творчі майстерні, педагогічні посиденьки, театр дітей і дорослих, педагогічні ради тощо.

Наведемо приклад семінару-практикуму з використанням технологій коучінг і психолого-педагогічний проект, що наочно демонструє поступове формування гуманістичної позиції вихователя.

Головна мета практикуму – оволодіти інноваційною технологією психолого-педагогічного проекту, розвивати потенційні можливості вихователів щодо створення власних проектів «Педагогічні умови професійного самовдосконалення молодого вихователя», виховувати

гуманістичну позицію педагога, здатного здійснювати ефективну допомогу і підтримку, поважне ставлення до думок колег.

З метою підвищення мотивації педагогів до обраної проблеми було проведено такі інтерактивні вправи: коло педагогічних ідей (мозковий конвертний штурм); запрошення до співпраці. Спостерігачам – педагогічним працівникам – доручено спостерігати за ходом діалогу коуча і молодого педагога та виявити: ефективні питання; неефективні питання; ознаки доцільного контакту учасників діалогу; наявність емоційного контакту (або його відсутність) і його відповідність вимогам побудови конструктивного діалогу; уміння керівника коуча працювати (не нав'язувати власну думку, не давати порад); рівень продуктивності праці; здібність демонструвати адекватне сприйняття співрозмовника.

Наведемо приклад алгоритму побудови діалогічної взаємодії коуча і педагога. По-перше, це визначення проблеми, над якою педагог буде працювати в наступному навчальному році.

По-друге, усвідомлення теми, що передбачає відповіді педагога на такі питання: Вирішенню якої проблеми хотілося б присвятити наступний навчальний рік? Чи дійсно проблема «Умови професійного самовдосконалення» є для тебе найбільш актуальною? У якому напрямі вдосконалення професійної діяльності хотілося б працювати в першу чергу? Чого хотілося б досягти (збагатитися знаннями, розвинути загальні здібності, професійні здібності й уміння, стати вихователем-методистом, завідувачем ДНЗ тощо)? На які результати розраховуєш? Наскільки детально хочеш з'ясувати проблему? Яка твоя довгострокова мета? Які першочергові завдання (надзавдання)? Які терміни їх виконання?

По-третє, усвідомлення реалій, їх обстеження: Як ти оцінюєш власний рівень професійної майстерності на відповідному етапі? У чому полягає сутність твоєї проблеми? Як ти розумієш термін «самовдосконалення»? Які головні компоненти самовдосконалення? Наскільки вони розвинуті в тебе? Що засмучує тебе у зв'язку з вирішенням окресленої проблеми? Що або хто може заважати її вирішенню? Наскільки це серйозно? Чим тобі допоможуть знання про це? Хто може впливати на реалізацію задуму, окрім тебе? Хто ще знає про твоє бажання працювати над самовдосконаленням? Від кого ти можеш отримати допомогу? Якою

мірою ти контролюєш процес? До якого ступеня? Хто ще його контролює? Як? Що вже зроблено для самовдосконалення? Що не дозволило зробити більше? Які перепони необхідно ще подолати на шляху виконання завдань? Чи є в тебе певні внутрішні перешкоди? Які? Які підсумки ти вже маєш? Які ресурси ще бажано використати? Перерахуй головні джерела твоїх ресурсів. Що це?

По-четверте, перелік можливостей: Спробуй реально оцінити свої можливості. Чи достатньо їх для досягнення мети? Створи схематичну програму самовдосконалення. Склади список альтернатив, що дозволяють повністю вирішити проблему, попрацюй за алгоритмом «50 кроків». Що можна було б зробити ще? А якби було більше часу? Чи хотілося б тобі почути пропозиції? Які переваги і недоліки пропозицій? Яка з можливостей (обговорених у дружньому колі професіоналів) більше подобається? Які можуть виникнути перешкоди? Як їх запобігти? Яка допомога тобі потрібна від колег, адміністрації, батьків? Яка потрібна підтримка? Що і коли будеш робити, щоб отримати підтримку? Як оціниш свою впевненість у реалізації проекту професійного самовдосконалення за 10-бальною шкалою? Що не дозволяє поставити 10 балів? Що ще хотіла б з'ясувати, обговорити, змінити? Що буде твоїм першим кроком? Які кроки будуть наступними? Конкретно за датами розпиши свої кроки. Що було важливим у нашому діалозі? Чого не вистачило? Які питання були для тебе найбільш важливими? Чи досягли ми поставленої мети?

Спостереження за діалогом дозволили сформулювати такі умови організації життєдіяльності дітей і дорослих на гуманістичних засадах: увага до емоційного стану; здійснення для суб'єкта навчання самодослідження (підтримка дитини і дорослого в самоаналізі, роботі над формуванням культури суб'єкта щодо звернення до самого себе, роздумів про власні почуття, дії, вчинки); урахування специфіки праці педагога в ролі посередника, який уміло будує комунікативну взаємодію співрозмовників на діалогічній основі, допомагає створити договірний простір, надає можливість суб'єкту навчального процесу захищатися, ініціювати правила співіснування, виходячи з власних потреб та інтересів, брати на себе відповідальність за вирішення проблем, активізувати

внутрішній психічний механізм і поступово напрацьовувати місточок до створення вихованцем самого себе.

Завдяки використанню прийомів і методів коучінгу було напрацьовано основні кроки вирішення освітніх і навчальних проблем, а саме: педагог повинен вчасно помітити емоційний стан, що свідчить про наявність у суб'єкта організованої життєдіяльності актуальної проблеми; заспокоїти, підбадьорити співрозмовника, щоб він не розгубився і зумів усвідомити й проаналізувати ситуацію; запропонувати учаснику низку ефективних питань, що допоможуть чітко визначити проблему, сформулювати її; дати можливість співрозмовнику усвідомити власне ставлення до проблеми, переконатися у готовності вирішувати її самостійно за допомогою поставлених запитань і відкритих у процесі діалогу резервів; визначити, що конкретно, коли, з ким він буде робити для вирішення проблеми; запропонувати шляхи вирішення проблеми, що стануть основою його плану-проспекту; обережно стимулювати, підтримувати виконавця на етапі реалізації проекту, сприяти створенню творчого продукту і його презентації.

На кожному етапі проводилась рефлексія: учасник і керівник обговорювали виконану роботу, її практичне значення. Створювався досвід нових і відповідальних дій. Педагог на прикладі практичних дій переконувався в тому, що ситуація постановки запитань – це демонстрація шанобливого ставлення до почуттів, бажань, умінь і не умінь тих, хто навчається. Виконавець проекту усвідомлював, що він цікавий іншим. Такий підхід виключав тиск, повчання, створював умови для особистісно зорієнтованого діалогу, співпереживання, взаєморозуміння, співробітництва, підтримки. Учасники на практиці переходили до нової усвідомленої діяльності. При цьому керівник не підміняв власними діями кроки учасника.

Як бачимо, застосуванню проектної технології в організовану життєдіяльність дошкільників передувала плідна робота вихователів. Залучення педагогів до проектної діяльності відбувалося із використанням інноваційної технології «коучінг», що допомогла з'ясувати найважливіші проблеми, позитивні та негативні моменти запланованої дослідницької діяльності.

Підготовка педагогічних кадрів до праці в особистісно зорієнтованих системах передбачала їх готовність до започаткування гуманістичної позиції «помічника», а ще краще – організатора реалізації на практиці педагогічної підтримки [1]. Після того, як педагог пройшов школу саморозвитку, оволодів засобами виявлення й усвідомлення власних і професійних проблем, позиційним самовизначенням, технікою саморегуляції й організації життєдіяльності на гуманістичних засадах, він готовий до плідної праці з вихованцями.

Проілюструємо проектну діяльність дітей старшого дошкільного віку, що відбувалась за алгоритмом „Папка Каплан”. Вихователь пропонував дітям обрати об’єкт дослідження (подав перелік тем для вибору, дошкільники здійснили власний вибір, мотивували його). Наприклад, для дослідження обрано тему «Заєць-біляк», здійснено уточнення мети, об’єкта (заєць-біляк); його якостей (який він, чому саме такий, для чого йому такі якості потрібні, у чому вони йому допомагають); функцій (чим він харчується, для чого хитрує, за яких обставин плаває, як укладається спати, як стрибає); впливів (чим радує, хвилює, дивує, турбує, надихає, лікує).

Дитина самостійно обирала для дослідження одну з перерахованих цілей, після того, як виявила бажання з’ясувати певний компонент проблеми, умотивувала власний вибір. Між вихователем і дитиною досягалась домовленість щодо терміну дослідження, форми презентації й оформлення підсумків.

Вихователь отримував від дитини інформацію про те, що дошкільник буде робити на етапі практичного вирішення проблеми (де отримає необхідну інформацію, які малюнки виконає, складе розповіді й ін.), давав поради щодо вибору джерел, організації діяльності щодо виконання завдання, його презентації. Після вирішення проблеми з’ясовувалась відповідність результатів діяльності меті, відбувалась презентація отриманого продукту (у названому випадку демонструвалась дослідницька папка), його оцінка (результат аналізували діти, вихователі, батьки).

Під час використання інтегративної технології психолого-педагогічного проекту вирішувалась низка різнорівневих дидактичних,

виховних і розвивальних завдань: розвивалась пізнавальна ініціатива учасників, формувались уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити, виявляти гуманістичну позицію вихователя і вихованця.

Проведена роботи дозволяє зробити такі **висновки**:

1. З'ясовано й охарактеризоване поняття „інтегративна технологія психолого-педагогічного проекту з елементами коучінгу”, запропоновано її визначення, а саме: це системна модель, яка описує алгоритм діалогічної взаємодії педагога і вихованця у проектній діяльності з розвиваючим середовищем, а також передбачає спирання на власний досвід учасників у процесі досягнення певної мети; презентацію творчого продукту.

2. Виявлено психолого-педагогічні умови успішного впровадження інтегрованої технології в життєдіяльність дітей і педагогів дошкільного навчального закладу.

3. Доведено, що метою застосування інтегративної технології є: підготовка учасників проектування до життєво-важливої сфери спілкування; формування їх гуманістичної позиції; стимулювання зростання рівня пізнавальної ініціативи, творчої активності учасників. Перспективним видається виявлення ефективності і взаємодії різних діалогічних технологій у вихованні дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Витковский А. Идея педагогической поддержки // Відкритий урок. Пляди. – 2007. – № 2 – 3. – С. 52 – 57.
2. Макаренко А. Мой педагогический опыт. Педагогические сочинения: В 8 т. – М.: Просвещение, 1994. – Т. 4. – С. 260 – 261.
3. Паркин М. Сказки для коучинга. – М.: Добрая книга. – 2005. – С. 49 – 54.
4. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. – К., 2002. – 135 с.

УДК 37(477)(091)17+316.61+37.03

С.М. Тарасенко

*Житомирський військовий інститут ім. С.П. Корольова
Київського національного авіаційного університету*

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А.С. МАКАРЕНКА

У статті розглядається актуальна суспільно-педагогічна проблема – формування культури спілкування як невід’ємна складова гуманістичних ціннісних орієнтацій молоді та місце цієї проблеми в концепціях А.С. Макаренка. Акцент